

LEJTŐRE KERÜLHET A ROMÁN GAZDASÁG?

MIKLÓS GÁBOR

Románia összetett ország, összetett lehetőségekkel és problémákkal. Az Európai Unió hetedik legnépesebb állama mind politikai, gazdasági, mind társadalmi, kulturális sokszínűséggel rendelkezik, aminek előnyét ugyanúgy élvezheti, mint hátrányát. A gyakorlat, az élet azonban azt mutatja, hogy a rendszerváltás óta Bukarestnek inkább a negatívumok jutottak, és csak néhány év volt az új évezred közepe táján, amely alapján azt mondhatjuk, hogy Románia valóban elindult a kézzelfogható fejlődés útján. Ha nem jön közbe a válság, valószínűleg más lett volna keleti szomszédunk útja a felzárkózás felé, ez azonban mára csak elméleti lehetőség maradt.

Miért alakultak így a gazdasági folyamatok Romániában? Milyen megbúvó problémákat hozott felszínre a válság, amellyel Romániának hosszútávon is szembe kell néznie? Mi várható a jövőben? Valamint hogyan lehetne újra kedvező irányba fordítani a gazdaság szekerét?

Kulcsszavak: Románia, gazdaság, munkaerőpiac, versenyképesség, működő tőke beáramlás, munkaerőkiáramlás

*

Románia sokrétű problémákkal küzd az élet szinte minden területén, miközben sokan úgy gondolták, hogy a 2004-2005-től kezdve és különösen az Európai Unió teljes jogú tagságát elnyerve 2007-től egy hosszan tartó és folyamatos fellendülés veszi kezdetét a román gazdaságban (Momete, 2007, 2052-2056. old. és Európai Bizottság, 2007, 6. old.).

Elsőként ezt a folyamatot, a rendszerváltozás utáni mélyrepülést és az azt követő felemelkedést mutatom be, hogy ismerjük a kiindulópontját azoknak a mostani eseményeknek, amik sújtják keleti szomszédunkat.

Majd kitérek részletesen a válság hatásaira, milyen gazdasági folyamatok találkoznak és gyengítik egyszerre a fellendülés esélyeit. Ennek megoldási kísérletében szeretnék két lehetséges alternatívával hozzájárulni.

Románia a többi közép-európai ország rendszerváltásakor nem tűnt olyan államnak, amely követi ebben a rendszerváltó folyamatokban a szomszédokat (Magyarország), vagy a régióhoz tartozó, de távolabb eső keleti blokk országait (Lengyelország, Csehszlovákia)¹ (Zahorán, 2010, 3.old.). A román kommunizmus a sztálini elképzelések szerinti kommunista berendezkedés volt, élén egy olyan vezetővel, akinek öröksége hosszú távú károsodást okozott mind a gazdaságban, mind a társadalomban és a nemzetek közötti együttélésben, mind a politikában rövid és hosszútávon egyaránt. Mert amíg a gazdasági folyamatokban sikerült elérnie a totális hiánygazdaságra jellemző tüneteket, addig társadalmpolitikai szinten a kommunizmust egy sajátos szélsőséges nacionalizmussal keverte Nicolae Ceausescu diktátor, amelynek elsőszámú célpontja az erdélyi magyarság volt. De nem maradt ki a romániai németység sem (Hajdú, 2006, 9.old.), akik Ceausescu intézkedéseinek hatására 1989-ig népességszámukban megfelelődték, majd a rendszerváltást követően szinte teljesen eltűntek 850 éves élő kultúrájukkal együtt. Ez a veszteség (is) ma mind munkakultúrájukkal, mind a germán nyelvterületről érkező működő tőkét vonzó képességükkel együtt nagyon hiányzik Bukarestnek (Cziráki, 2006, 194-197. old.).

---

¹ Magyarország hivatalosan 1989. október 23-án lett köztársaság. Csehszlovákia a Bársonyos Forradalom után vált köztársasággá 1989. november 29-én. Lengyelországban az átmenet korán kezdődött, nehéz tényleges, vízváltó dátumot megjelölni, mert több dátum is lehetséges. Hosszabb ideig tartott a folyamat, de az első „félzsabad” választásokat már 1989. június 5-én és 18-án kiírták. Ezekhez a fordulatokhoz képest Temesváron a Tőkés László nevével fémjelzett fordulat is csak 1989. december 16-án következett be, majd az országos megmozdulások és a bukaresti forradalom is csak 1989 decemberének második felében zajlott. A hatalomért folytatott harc azonban máig olyan tisztázatlan eseményeket is felvetett, mint például a marosvásárhelyi Fekete Március.

Gazdasági szempontból sem kiegyensúlyozottabb a kép. Románia jelenlegi formájának kialakulásakor az Első és a Második Világháborút követően, egy alapvetően három részből összetevődő országgal találhatjuk szembe magunkat. A három rész: a leggazdagabb, és többé-kevésbé nyugati értelemben vett társadalmi, politikai és gazdasági berendezkedéssel bíró Erdély és Bánság. A szegényebb, de fontos kereskedelmi valamint nyersanyag és energiahordozó, feldolgozóipari potenciállal bíró Havasalföld, benne a fővárossal, Bukaresttel. Végül a legszegényebb régiókat tartalmazó, Kárpátoktól keletre fekvő Moldva (Réti, 2004, 19. old.). A különböző fejlettségű területek 1945 óta sokat közeledtek egymás felé, a gazdagabb részek kárára és a szegényebb régiók javára², de máig megfigyelhető a „hármasság”, a különbözőség ebben a kérdéskörben is. A rendszerváltás óta ez a helyzet is változott, méghozzá oly módon, hogy az enkláve szerű, viszonylag fejlett, vagy fejlődési potenciállal bíró területek mellett (ezek alapvetően a főváros, valamint Erdély nagyobb városai, és néhány régió nagyváros) nem tudtak elindulni a felemelkedés útján a vidéki területek.

A társadalmi változások is jelentős mértékben próbára teszik Románia, a román állampolgárok problémaviselő és teherbíró képességét. Egyrészt az országban az uniós csatlakozás előtt néhány évvel megindult a fiatalabb nemzedék kivándorlása nyugatra munkavállalás céljából. Ők azok, akik megismerték a nyugat-európai munka- és életstílust, illetve jövedelmek színvonalát. Gyermekük már kint születnek³, és jobbra csak látogatónak érkeznek haza, vagy pihenni⁴. De hosszú távon hiányozni fog Romániának ez az utánpótlás⁵ (Bogdán, 2010, 4. old.). Ezzel természetesen párhuzamosan, inkább az idősek maradnak itthon⁶, és azok a fiatalok, akiket szüleik nagyszüleikre (vagy senkire sem) bíztak. Ez szintén probléma Romániának, még ha rövid- és középtávon jelentős összegek kerülnek is hazautalásra, nem valószínű a Nyugaton dolgozó társadalom átmenetileg hagyta el hazáját, és ez az állítás különösen igaz a kivándoroltak gyermekeire, a második generációra (Bogdán, 2010, 4. old.).

Ezzel párhuzamosan adódik a másik súlyos (mind magyarokra, mind románokra nézve súlyos) probléma, hogy nem csak öregszik a társadalom, de nemzetiségi, etnikai összetétele is megváltozik. Ugyanis csak azért nem drasztikusabb a román társadalom fogyásának rátája, mert egy eddig nem említett kisebbség, a cigányság szaporulata meghaladja az országos átlagot. Ez viszont belső feszültségeket gerjeszt a társadalomban. Ennek példáját láthatjuk most a 2010-es év szeptemberében Franciaországban (és feltehetően több más nyugati államban is). Hazatoncolják az illegálisan, három hónapnál tovább tartózkodó, ám önmagát a törvények által előírt módon fenntartani nem tudó nem francia állampolgárokat (Hollinger, 2010.).

Fellendülés a 2000-es évek közepén

Meglepő vagy nem meglepő módon a 2000-es évek közepe volt Románia számára az „aranykor” a rendszerváltás után (Sinhuber, 2007, 4-5. old.). Azok a lehetőségek, amikről is elsősorban szól az Európai Unió, vagyis a termelési tényezők szabad áramlása (sokkal inkább tudnak ezek fejlődésben és regionális kiegyenlítődésben eredményt elérni, mint a Strukturális Alapokból vagy a Kohéziós Alapból származó közösségi források lehívása és jól-rosszul történő felhasználása) nagyban hozzásegítette Bukarestet ahhoz, hogy jól látható, tapasztalható gazdasági növekedést érjen el. Mivel olyan mutatók javultak, amelyek a legkritikusabbak voltak Románia számára, és amely előrelépést a román társadalom is egyértelműen érzékelt, így mind a politikum, mind az EU elfogadottsága és támogatottsága magas támogatottsági index formájában mutatkozott meg.

Az Eurobarometer 2007. április-májusban végzett és júniusban publikált felmérése mutatja ennek a tényleges, megfogható számadatait. A belépést követően ugyanis a románok mondták a legnagyobb százalékban, hogy az Európai Unió egy modern (81%) és demokratikus (82%) képződmény, illetve a románok utasítják el leginkább azt, hogy az EU nem lenne hatékony (csak 16%-a mondja ezt). Egy másik kérdésre, miszerint mit jelent az interjúalanyok az Európai Unió, a feleletek alapján a legmagasabb értéket a

² Az 1976-ban kidolgozott Országos Állami Egységes Terv keretei között minden megyére ugyanazt a fejlesztési sémát alkalmazták, ami hatalmas torzulásokhoz vezetett (Tibori Szabó, 2004., 22.)

³ Beszédese adat, hogy mind Spanyolországban, mind Olaszországban január elsején az első gyermek, aki született román nemzetiségű volt.

⁴ A Caritas Romania nevű civil szervezet felmérése alapján az olaszországi románok 62 százaléka végleg kint képzi el a saját és gyermekei jövőjét, nem kíván visszatérni szülőhazájába.

⁵ 2009-ben csak Olaszországban több mint tízezer román kisgyermek született.

⁶ Az Új Magyar Szó 2010. szeptember 8-ai számában érdekes cikk jelent meg a külföldön munkát keresőkről, vállalkozókról. Szociológusok elkészítették ugyanis a külföldre távozó román munkavállalók „fantomképét”: ezek szerint a leggyakrabban a 26-35 év közötti szakképzett vagy felsőfokú szakképzettséggel rendelkező munkavállaló hagyja el az országot.

következő alapvető kérdésekben Románia adta: demokrácia és gazdasági prosperitás. Abban a kérdésben, hogy jó-e az uniós tagság az ország számára, az újonnan csatlakozott országok közül Románia Lengyelországgal együtt az első helyen végzett.

Hasonló kérdéseket megvizsgálva a következő válaszokat kapjuk 2010 tavaszán: továbbra is Románia gondolja úgy a legnagyobb arányban (igaz a korábbi évhez képest kisebb mértékben), hogy az uniós tagság legnagyobb és legfontosabb hozadéka a gazdasági prosperitás és a demokrácia megerősödése. Ugyanakkor érdekes, hogy 2010-ben tizenegy országban is többen gondolják azt, hogy az EU egyet jelent a szabad utazás, tanulás és munkavállalás szabadságával. Ezt még valamennyire lehet magyarázni, hogy ez a lehetőség sokkal mélyebben beágyazódott a korábbi EU15 tagállam hétköznapijaiba, de fontos megjegyezni, hogy ebből a tizenegyből nyolc 2004-ben vagy 2007-ben csatlakozott. Szintén fontos, hogy a kezdeti nagyon magas várakozások és lelkesedés az EU iránt alábbhagyott, most már csak a válaszadók ötvenöt százaléka gondolja úgy, hogy jó dolog a tagság. Ezzel Bukarest a nyolcadik ebben a rangsorban, igaz ugyanakkor, hogy egyben a harmadik is, ha csak az új tagországokat vizsgáljuk. Most lássuk, hogy a román társadalom miért is gondolta, gondolja úgy, hogy számára a 2007-es belépés haszonnal járt.

A gazdasági növekedést kifejező GDP ráta már 2001-2003 között sem csökkent öt százalék alá, azonban 2004-2008 között átlagosan 6,85 százalék volt⁷, ebből csak a 2005-ös választási év volt gyengébb. A gazdasági növekedéssel és minőségi fejlődéssel az Európai Unió átlagának 42 százalékát érte el fejlettségében az ország, ami azonban igen nagy különbségeket is rejt magában a területi eloszlást illetően.

A másik Románia számára nagyon fontos index, a pénzromlás üteme, az infláció. Az elhúzódó áruhiány maga után vonta a közép-európai régióban is magas inflációs rátát, amit csak a 2000-es évek közepére sikerült leszorítani egyszámjegyre (2005-ben volt először a román inflációs ráta 9,1 százalék). Azóta hat százalék körül stabilizálódott, ami a gazdasági bővüléssel együtt járó jelenség valószínűleg. De más oldalról is megközelíthetjük a kérdést. A Románia – Európai Közösségek Társulási Megállapodás valamint az 1997-től létező Közép-Európai Szabadkereskedelmi Megállapodás lehetővé tette az áruk Romániába való szabad, akadálymentes beáramlását, ami kedvezően hatott az ezredfordulótól az inflációra. Vagyis az egyik tényező szabad áramlása az átlag polgár számára is érzékelhető kedvező hatást gyakorolt a termékek, szolgáltatások árának változására. Ez szintén a közös európai piac létének jótékony hatása.

A következő, nagyon sok román állampolgárt érintő kérdés a munkanélküliség problémája. Romániában minden parlamenti, elnöki és önkormányzati választások egyik legfontosabb kérdésköre a munkanélküliség csökkentése és a foglalkoztatottság növelése volt. A Ceausescu által megálmodott, hatalmas méretű gyáripari egységek leépítése és az ott dolgozók elbocsátása, a transzformációs országok összehasonlításában is nagyfokú munkanélküliséget eredményezett. Számokkal alátámasztva: 1991-ben közel 10.500 ezer főt tartottak számon, mint foglalkoztatottat és kb. 54.000 embernek nem volt munkája.

A nehézipar, különösen a rossz minőséget előállító gyáripar valamint a nem hatékony mezőgazdasági szövetkezetek leépülését követően a legnehezebb év 1999-ben köszönt be, amikor is a foglalkoztatottság 8.300 ezer fő körül stabilizálódott, miközben a munkanélküliségi ráta elérte a csúcspontját 11,8 százalékkal, ami 2,5 millió főt jelentett (Sánduly-Szabó, 2004, 181. old.).

A munkanélkülieket nem tudta felszívni sem az államigazgatás (amely sokkal inkább karcsúsításra szorulna, pl.: prefektúrák), sem a megtelepedő multinacionális cégek és a működő tőke beáramlásnak köszönhető egyéb külföldi illetőségű vállalatok. Ezért már az uniós csatlakozás előtt is megfigyelhető volt a nyugat-európai országokban munkát vállaló, vagy csak a jobb élet reményében külföldre távozó román állampolgárok tömege, ami csak felerősödött 2007. január elsejei belépéssel.

Ez a folyamat soktényezős, makrogazdasági adatokat elemezve azonban tisztán látható, hogy nőtt a foglalkoztatottság, csökkent valamelyest a munkanélküliség, és ami nagyon fontos, jelentősen nőtt a 2004-2007 között az átlag bruttó kereset: pontosan a duplájára 4828 euróra. Vagyis elmondható a pár évvel ezelőtti román munkaerőpiacról, hogy párhuzamosan a munkaerő kiáramlásával, megfigyelhető a munkaerőpiaci mutatók javulása, mely egyre inkább kereslet alapú lesz. Vagyis a három év alatt megduplázódó bérek egyfajta kiegyenlítődés felé mutatnak, ami alátámasztja a neoklasszikus közgazdaságtan és a monetáris megközelítés képviselőinek állításait. Ugyanakkor, amit a közgazdaságtan nem tud kezelni az az, hogy hat-hét százalék körül stabilizálódó munkanélküliségi ráta kedvező képet mutat jelenleg, de hosszú távon meg fogja sínnyelni legjobbjai elvesztését Románia. Elég csak arra az egy adatra gondolni, hogy az olaszországi románoknak, mint munkavállalóknak köszönhetően kimutathatóan 1,2 százalékkal jobb az olasz bruttó hazai össztermék.

Negatív hatások a gazdaságban

⁷ A romániai bruttó hazai termék változása az előző évhez képest az említett időszakban: 2004: 8,5%, 2005: 4,2%, 2006: 7,9%, 2007: 6,3%, 2008: 7,3%

2008-ig egyszerre volt megfigyelhető pozitív és negatív folyamat Romániában makrogazdasági szempontból.

Kedvező volt ugyanis az országba áramló működő tőke nagysága. Ennek kettő oka volt. Az egyik egy általánosabb, így nem csak Romániára vonatkozik. A globálisan értelmezett gazdasági prosperitás vonzotta a befektetéseket, amelyeket csak fokozott az a tény, hogy az uniós tagsággal Románia teljes mértékben liberalizálta tőkepiacát 2007-re. Vagyis minden akadály elhárult, ami korábban még létezett a tőkemozgás előtt.

A másik, amely már specifikusan Bukarestre vonatkozik, hogy Románia relatíve alacsony munkabérrel rendelkezett, ami tovább erősítette a beáramló FDI volumenét. Ehhez járult hozzá még az is, hogy a külföldön dolgozók által hazautalt eurómilliárdok erősítették a román vásárlóerőt. Ez tovább növelte az FDI beáramlásának esélyét, hiszen relatív értelemben nagyobb keresletet jelent a megtermelt és kereskedelmi forgalomba hozott termékek számára, vagyis érdemes a román piacra is termelni a fokozódó vásárlóerő miatt.

Ezeket a kedvező folyamatokat gyengítette ugyanakkor az a tény, hogy jelentős munkavállalói réteg hagyta el a Romániát. Ennek a ténynek a hazai munkaerőpiacra gyakorolt hatása komoly következményekkel járt, mert néhány év alatt megugrott a munkabér. 2004-től alig három év alatt megduplázódott az átlagkereset, ami természetesen így rontotta az ország versenyképességét. Különösen igaz ez akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a román munkavállalók mely része maradt otthon. A felmérések azt mutatják, hogy a szakképzetlen, vagy felsőfokú végzettséggel nem rendelkező aktív korú lakosság az, aki szülő országában marad. Számukra így hátrány lehetett volna, hogy a kisebb szakértelmet igénylő új állásokat kínáló külföldi vállalatok száma visszaesik. Ami csak a válság hatására következett be.

2008 harmadik negyedévének végétől ugyanis a másodikként említett tényező, azaz a relatíve magasabb munkabérek miatt a korábbi, működő tőke beáramlásának növekvő tendenciája megszakadt. A rendkívüli mértékben visszaeső befektetési kedv amúgy is általános lett globálisan nézve, de az európai szinten különösen igaz volt ez. Ehhez még hozzájárult az is, hogy továbbra is tart az újkori román exodus a nyugati államokba, vagyis nem látszik esély a munkabér csökkenésre. A munkaerőpiac kínálati maradt tehát.

Ugyanakkor a hazautalások is jelentős mértékben megcsappantak a válság hatására, illetve, hogy egyre többen egész családként élnek külföldön. Erre bizonyíték, hogy 2009-ben már csak mintegy 3,5 milliárd eurónyi összeget küldtek haza a külföldön dolgozók, ez 35 százalékos visszaesésnek felel meg az előző évhez képest⁸. Vagyis csökken a fizetőképes kereslet is az országban.

2009-től tehát már az a folyamat is negatív irányba fordult, ami eddig Románia erőssége volt. A kedvező bérköltség relatíve szakképzett munkaerővel párosult. A válság okozta helyzetben mindkét tényező negatív módon befolyásolta a román versenyképességet.

Ehhez járult még a romló makrogazdasági helyzet az állam szempontjából is. Bukarest sokáig tartani tudta a költségvetési hiányt a maastrichti kritériumoknak megfelelő GDP arányos három százalék alatti szinten. 2002-2007 között egyszer sem lépte át a küszöböt. Ez azonban a múlté, a válság felszínre hozta azokat a problémákat⁹, amik miatt a költségvetési hiány 2009-ben túllépte a nyolc százalékot is. Eközben az államadósság is megugrott, GDP arányosan a duplájára nőtt. Fontos azt is megemlíteni, hogy ennek a növekménynek csak egy részét teszi ki az egyik évről a másik történő erőteljes recessziós hatás. A másik részéért a román politika a felelős, amely csak körülbelül egy évvel a Lehmann Brothers bedőlése után állt neki a költségvetési hiány lefaragásának. Ezt az éves csúszást a román elnökválasztás okozta, amely nem vett tudomást a gazdaság finansziális és strukturális gondjairól.

Most támasszuk alá a fent említetteteket számszerű adatokkal. Szükségünk lesz tehát az átlagos bruttó bér értékére, amely mint versenyképességi előnyt vagy hátrányt jelenthet a gazdaságnak. Ezenkívül számba kell venni az FDI beáramlás változását, ami a versenyképesség egy másik fontos fokmérője. Valamint meg kell vizsgálni a folyó fizetési mérleg alakulását, amely - igaz csak közvetett módon - tudja bemutatni, hogy a hazaküldött, hazautalt összegek hogyan változtathatják meg a folyó fizetési mérleget, javítva annak negatív eredményét¹⁰. Természetesen ez a dolgot is növekedési mutatóként a bruttó hazai hozzáadott értéket, vagyis a GDP használja.

⁸ Igaz ugyanakkor az is, hogy még ezzel a hazautalt pénzmennyiséggel is az első tíz ország között található Románia.

⁹ Elsősorban a jelentékeny bevétel kiesés jelenti a fő problémát. Ehhez kell a jelenlegi Boc-kormányzatnak igazítani a kiadási oldalt, ami – érthető módon – az érintettekben komoly ellenérzéseket kelt.

¹⁰ Ha a fizetési mérleg folyó fizetési részének jövedelem (amelyik a hazautalt jövedelmeket is tartalmazza) sorát vizsgáljuk és azt összevetjük például Magyarország adataival, akkor megállapítható, hogy a jövedelem soron Románia mindvégig jobb eredményt ért el, mint Magyarország. Így a magyar folyó fizetési mérleg jövedelmekre vonatkozó adatnak csak 51 százaléka volt a román érték 2007-ben. 2008-ban drasztikusan megnőtt az olló, és Románia 87

Jól látható, hogy a román gazdaság 2000-2008 között hat százalékkal tudott növekedni. Ez akkor is figyelemre méltó eredmény, ha tudjuk, hogy nem csak európai, de globális értelemben is egy viszonylag elmaradott, a hivatalos besorolás szerint „fejlődő” országról van szó.

Ezzel párhuzamosan a bérek is emelkedtek, a megtermelt többletből a munkavállalók is részesedtek. Ez nem csak a már tárgyalt átlag bruttó bérré igaz, hanem a román minimálbérré is, amely a legtöbb országban meghatározza a közalkalmazotti és köztisztviselői béreket is (így Romániában is). A minimálbér a 2000-es évhez képest (24,53 €) 2008-ra 5,6-szeresére, 138,6 €-ra nőtt. Itt nagyon fontos megjegyezni, hogy Bukarest megemelte a román minimálbér összegét 2008-ról 2009-re, amivel Románia nem egyedüli, ezt a lépést megtették Görögországban, Spanyolországban, Franciaországban is. De abban egyedülálló Bukarest és Athén eset, hogy annak ellenére emelték a minimálbért, hogy annak nemhogy csak nem volt meg a bérnövekménynek a fedezete, hanem a Nemzetközi Valuta Alap és az Európai Unió segítségét kell igénybe venni, hogy elkerüljék a fizetéseketelenséget.

Mint annyi közép-európai országban, Romániában is a beáramló FDI volumene nagyban hozzájárult a minőségi növekedéshez és fejlődéshez. 2002-ig ez évente 1-1,1 milliárd dollár körül alakult, majd ebben az országban is sokat segített az egyszerűsödő adórendszer, valamint az érezhetően közeledő uniós tagság. 2003-tól 2007 elejéig évről évre megduplázódott vagy megháromszorozódott a beáramló működő tőke volumene. Majd a válság rendkívül visszavetette az intenzitását, és a korábbi évekhez képest példátlan módon, ötvenöt százalékkal esett vissza a Romániába érkező FDI volumene 2008-ról 2009-re.

Itt találkozunk a versenyképesség szempontjából versenyhátrányt jelentő bérnövekedés¹¹ az FDI beáramlás eleve csökkenő mértékével. Hosszabb távon, a válság lefolyásának formájától függetlenül ezzel a lehetőséggel – megítélésem szerint, valamint feltételezésemet bizonyítottnak tekintve - számolnia kell Bukarestnek ceteris paribus.

Megoldási lehetőségek, kiutak

Az általam felvetett problémára sokféle megoldás létezik, most néhány olyan alternatívát szeretnék bemutatni, ami véleményem szerint segítheti áthidalni a jelenleg kialakulni látszó versenyhátrányát Romániának.

Természetes a román gazdaság sem statikus, folyamatosan képes változni, ha időben felismeri és megragadja egy európai mércével mért közepes nagyságú ország előtt kínálkozó lehetőségeket. Így van esély a válság után várható relatív versenyhátrány leküzdésére, aminek viszont strukturális alapokról kell kiindulnia és nem az árfolyam politikai ingadozásokból következnie.

Magasabb hozzáadott értéket képviselő ágazatoké a jövő

Mint ahogyan megfigyelhető a legtöbb országban, a magas munkabér csak akkor negatív befolyásoló tényező a globális versenyben, ha komparatív előnyként erre a termelési tényezőre helyezi a hangsúlyt az ország. Vagyis a döntéshozók és a gazdasági szereplők úgy gondolják, hogy nekik munka intenzív termékek gyártására kell szakosodni. Ahogyan a korábban már hivatkozott 2009-es bizottsági jelentés is kiemeli, az uniós munkamegosztás szerint Romániában ilyen típusú munka intenzív iparágak telepedtek meg elsősorban.

Ugyanakkor, ha hosszabb távon Bukarest vissza szeretné csábítani a külföldre vándorolt román munkaerőt, miközben meg kívánja tartani a munkaerőpiacra belépő fiataljait, nem kerülheti el a béremelést. Így versenyhátrányba kerül a munkaerő intenzív termelésben egyértelműen és globálisan komparatív előnnyel rendelkező távol-keleti országokkal (ezt erősíti meg a neves román közgazdász és Európai parlamenti képviselő, Daniel Dăianu is (Dăianu, 2009, 326-327.old.). Ezért egyik alternatívaként el kell kezdeni a kicsi hozzáadott értéket termelő ágazatok átalakítását, hogy legalább a tőke intenzív iparágak közül az úgynevezett „Medium-technology industries” vagyis a közepes szaktudást igénylő szektorok telepedhessenek meg. Sajnos 2004-hez képest 2006-ra csökkent a magasabb szaktudást igénylő, így jobban fizető munkahelyek aránya a komolyabb technológiát alkalmazó szektorokban a teljes termelést a tényezők szempontjából nézve.

---

százalékkal jobban teljesített, mint Magyarország. 2009-ben még mindig nagyon jelentős volt a különbség, mintegy 74 százalék a két ország értéke között. Ez 2010 első felének végére sem változott. A román érték a hazautalt jövedelmek miatt alakult ilyen kedvezően.

¹¹ Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy ez annyiban okoz versenyhátrányt, amennyiben a beáramló tőke alapvetően az alacsony bérkategóriájú, vagyis a kicsi hozzáadott értékkel bíró szektorokat célozza (European Communities, 2009, 67.old.).

Szövetségi államalakulat

A másik ajánlás az ország – mind a mai napig - rendkívül erős központi irányításának átalakítása. Ezen belül három plusz egy területet sokkal bővebb döntéshozatali és végrehajtó jogkörökkel érdemes felruházni. Ezek a gazdaság területén tudnának olyan energiákat felszabadítani, amelyek növekedési és ezen keresztül költségvetési bevételi többletet is generálnának.

Ennek az ajánlásnak alátámasztására több érvet is fel lehet hozni. Az első a megtermelt GDP, illetve ami még nagyon fontos, az egyes térségekben rejlő potenciális fejlődési képesség. Az adatokat 1996-tól kezdve vizsgáljuk, akkor megállapítható, hogy az EU27 tagállamainak átlagához (az EU27 átlaga a 100 százalék) képest hol áll az adott régió. Megállapítható, hogy 1996-ban a nyolc román régiós beosztás alapján (a legfejlettebb régió Bucuresti, mely egyben a főváros, az elemzésben most nincsen benne) az első háromban a központi erdélyi (románul: Centru), a bánsági (Vest) valamint a román tengerpartot képviselő Dél-keleti régió (Sud-Est) található. Ehhez képest 2007-ben már az első „vidéki” régió a Temes – Arad – Krassó-Szörényből álló Nyugati régió (Vest), második helyen a történelmi Erdélyt képviselő Központi régió található, míg a bronzérmes a Bihar – Szatmár – Máramaros tengely szerezte meg.

Ez önmagában még nem lenne elég a szövetségi rendszerré való átalakításhoz, de az már erős indok, hogy ez a három régió az 1996-os GDP adathoz képest több mint tíz százalékkal jobb eredményt tudott elérni 2007-re, miközben a maradék négy régió alig 3,5 százalékkal jobb eredményt produkált a tizenegy évvel ezelőtiekhez képest. Vagyis a nyugati régiók háromszor gyorsabban fejlődtek, így a költségvetésbe is több pénzt fizettek be. Ugyanakkor kérdés, hogy mennyit kaptak vissza?

Amennyiben szövetségi hatáskörbe lenne utalható a megtermelt javakból származó közpénzek felhasználásának bizonyos, de nem elenyésző százaléka, akkor helyben, regionális szinten minden szövetségi tartomány csak azt tudná felhasználni, amit ő maga állított elő. Ez a hatékonyság növeléséhez vezethet, mert minden régiócsoporthoz ösztönözve érezheti magát a jobb teljesítményre.

És hogy melyek lennének ezek a szövetségi tartományok? Érdemes természetesen Bukarestet, a fővárost, most is külön kezelni. Az első szövetségi tartományba tartozna a közel hasonló fejlettséget mutató (40 százalék feletti) Nyugat (Vest), Központi (Centru) valamint az Észak-nyugati régió. A második legfejlettebb régiószövetség a Duna menti déli területeket foghatja össze. Ezek alapján Olténia (Sud-Vest Oltenia) valamint a stratégiai fontosságú iparral bíró Munténia (Sud-Muntenia) lehet. Míg a harmadik regionális tartomány a keleti országrészt fedné le az Észak-keleti régió (Nord-Est) és a Dél-keleti régió szövetségével (Sud-Est). Ez utóbbit azonban mindenképpen át kell gondolni még egyszer, mert a gazdagabb tengerpart szerepel együtt a legszegényebb régióval.

Ahogy írtam még egy új regionális terület is létrejöhet, ez pedig lehetővé tenné egy sajátos, de európai normákat szem előtt tartó és azt erősítő háromszintű közigazgatási rendszert. A Központi, Nyugati és Észak-nyugati régió alkotta erdélyi szövetségi tartományon belül lehetne, mint egy plusz lépcsőfokként betenni a székelyföldi regionális fejlesztési övezetet. Ez fontos lépés lenne, hiszen Hargita (Harghita), Kovászna (Covasna) és Maros (Mureş) megye keleti fele bebizonyíthatja, hogy nem szorul rá többlet állami forrásokra, mint amit egyébként is megkaphatnak a megyék, régiók. Vagyis bizonyíthatja a székelyföldi fejlesztési övezet, hogy önfenntartó tud lenni. Eközben Bukarestnek is eggyel kevesebb gondja lenne, hiszen nem mondhatja senki ezek után, hogy az alulf finanszírozás miatt fejletlenebb Erdély keleti fele.

Magyar érdekek - határon innen és túl

Magyarországnak fontos ismerni a Romániában játszódó gazdasági eseményeket, és magának is tudnia kell észlelni azokat. Ennek két fő oka van. Az egyik, hogy a romániai gazdasági folyamatok többé-kevésbé egyformán érintik a román és a magyar nemzetiségű lakosokat. Vagyis a döntő többségében magyarul beszélő Székelyföld is megérzi, ha javul a romániai vásárlóerő, és azt is, ha nő az infláció vagy csökken az országba áramló FDI. Mivel a magyarországi és az erdélyi magyarság nem csak kulturális és érzelmi, hanem szorosabb gazdasági kapcsolatokat is kiépített egymással, ezért egymásnak a fejlődési képessége és teljesítménye is fontos szerepet játszik ezen magyar-magyar gazdasági kapcsolatok intenzitásában.

A másik fontos indok, hogy Romániába és elsősorban Erdélybe áramló magyar termékeknek köszönhetően a romániai import harmadik legnagyobb szállítójává tették Magyarországot (mellyel Budapest pl. Franciaországot és Kínát is megelőzi) (ITD Hungary, 2010). Ha csökken a román vásárlóerő, csökken a kereslet a magyar termékek iránt is. Ezért is fontos, hogy mind az állami-, a mind magánszféra ismerje a várható jövőbeni romániai változásokat.

Irodalomjegyzék

- Bogdán Tibor (2010) „Román exodus”. In: *Új Magyar Szó*, VI. évf./137.sz
- Bogdán Tibor (2010) Külföldre menekül a román munkaező. In: *Új Magyar Szó*, VI. évf./173.sz
- Cziráki Zsuzsanna (2006) *Az erdélyi szászok története – Erdélyi szász irodalomtörténet*, Imedis Kiadó, Kozármisleny, 179-204.old.
- Dăianu, Daniel (2009) *Lupta cu criza financiară. Eforturile unui membru român al PE – Combating the Financial Crisis. A Romanian MEPs Struggle*, Rosetti Educational Kiadó, Bukarest, 95-334. old.
- Európai Bizottság (2007) Romania - Economic profile. In: *Candidate Countries' Economies Quarterly*, European Commission, Brüsszel, 6-9. old.
- Európai Bizottság (2008) Eurobarometer 68 – Public Opinion in the European Union, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb68/eb_68_en.pdf, letöltés: 2010. október 4.
- Európai Bizottság (2010) Table of Results - Standard Eurobarometer 73 – Public Opinion in the European Union, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb73/eb73_anx_en.pdf (2010. október 14.)
- European Communities (2009) Goods and services in an enlarged EU. In: Five years after of the enlarged EU – Economy achievements and Challenges, Luxembourg, 55-84.old.
- Hajdú Farkas-Zoltán (2006) Az „Etnológiai Csoda” vége. In: Hajdú Farkas-Zoltán (szerk.) *Telepes Népség*, Pallas-Akadémia Kiadó, Csíkszereda, 5-11.old.
- Hollinger, Peggy (2010) France warned on gypsy crackdown in Financial Times <http://www.ft.com/cms/s/0/2d1de2c6-aabc-11df-80f9-00144feabdc0.html>, (2010. október 3.)
- ITD Hungary ZRt. (2010) Románia – Az ország gazdasági-társadalmi helyzete http://orszaginfo.itdhungary.com/?p=tarsadalmi_gazdasagi_helyzet&c=ro, (2010. okt. 11.)
- Momete, Daniela Cristina (2007) *Analysis of the Relationship between Employment and Economic Growth in Romania*. In: Annals of the Oradea University: Fascicle of Management and Technological Engineering, Bucharest, Vol. VI., 2052-2057. old.
- Réti Tamás (szerk.) (2004) *Közeledő régiók a Kárpát-medencében – Dél-Szlovákia, Erdély és a Vajdaság gazdaság átalakulása*. Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány Kiadó, Budapest, 5-142. old.
- Sánduly Edit-Szabó (2004) Helyzetkép a Székelyföld gazdasági-társadalmi állapotáról. In: Réti Tamás (szerk.): *Közeledő régiók a Kárpát-medencében – Dél-Szlovákia, Erdély és a Vajdaság gazdaság átalakulása*. Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány Kiadó, Budapest, 143-212. old.
- Sinhuber, Bernhard (editor) (2007) *Competitiveness Report Romania*, UniCredit Group, 1-16. old.
- Zahorán Csaba (2010) Transition in the Szeklerland. Ethnic Aspect of the Post-communist Transition Romania, in: Krisztián Csaplár-Degovics, Miklós Mitrovits and Csaba Zahorán (szerk.): *After Twenty Years. Reasons and Consequences of the Transformation in Central and Eastern Europe*, Osteuropa-Zentrum Berlin – Terra Cognita Foundation, 276-278.

*

www.southeast-europe.org

E-mail: dke@southeast-europe.org